

Список використаних джерел:

1. Віднянський С. Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу / С. Віднянський, А. Мартинов. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2011. – 395 с.
2. Зленко А. Україна у міналивому світі / А. Зленко // Дзеркало тижня. – 2009. – № 31. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dt.ua/articles/57683>.
3. Копійка В. Європейський Союз: історія і засади функціонування : навч. посіб. / В. Копійка, Т. Шинкаренко ; за ред. А. Губерського. – К. : Знання, 2009. – 751 с.
4. Основи європейської та євроатлантичної інтеграції України : навч. посіб. / за заг. ред. В. Горбуліна. – К. : ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ», 2006. – 416 с.
5. Суліма Є.М. Глобалістика : підручник / Є.М. Суліма, М.А. Шепелєв. – К. : Вища школа, 2010. – 544 с. – С.485.
6. Україна в постбіполярній системі міжнародних відносин : підруч. / В. Манжол та ін. ; за ред. А. Губерського. – К. : Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2008. – 512 с.
7. Шемятенков В. Европейская интеграция : учеб. пособ. / В. Шемятенков. – М. : Междунар. отношения, 2003. – 400 с.

The article presents an overview of historical views of the «one world». The basic stages of the history associated with attempts to unite Europe – from Charlemagne to the European Union. The place of Ukraine in the contemporary geopolitical space.

Key words: united Europe, integration, European Union, Western European integration.

Отримано: 04.10.2012

УДК 930.1:352.071(477.4)«19»

В. В. Галатир

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ У ПЕРІОД ГЕТЬМАНАТУ П. СКОРОПАДСЬКОГО

Автор зробив спробу показати спектр наявних джерел з проблеми формування і функціонування місцевих органів державної влади та самоврядування в Правобережній Україні у період гетьманування П. Скоропадського.

Ключові слова: джерела, Правобережна Україна, Гетьманат, архівні фонди, мемуари.

Дослідження процесу створення держави доби Гетьманату неможливий без всебічного вивчення широкого кола джерел, ґрунтовного аналізу документальної бази. Постановка питання в даній площині, наукове узагальнення та переосмислення практичного досвіду роботи місцевої влади в 1918 році дозволить уникнути помилок та прорахунків у подальшому процесі державотворення, організації та функціонування місцевого самоврядування України на сучасному етапі.

Частково дослідженням з вказаної проблематики присвячені окремі праці Р. Пирога [1, 2], А. Малика [3], та ін. Однак вони не містять комплексного дослідження проблеми. У зв'язку з цим мета нашої статті полягає у безпосередньому висвітленні джерельної бази в якій міститься інформація про діяльність та формування місцевих органів державної влади на Правобережжі у період Гетьманату П. Скоропадського.

Джерельну базу з даної проблематики складають документи та матеріали, які можна поділити на опубліковані та неопубліковані. До опублікованих джерел можна віднести спогади, щоденники, приватне листування державних, політичних і громадських діячів. Хоча мемуарні видання і носять суб'єктивний характер, проте вони подають до розгляду дослідника певну інформацію, яку потрібно осмислити та перевірити.

Серед них чи не найціннішим джерелом інформації про період Української Держави є «Спогади» П. Скоропадського [4]. Написані в першій половині 1919 р. центральною постаттю тогочасного державотворчого процесу вони містять мало матеріалів стосовно процесу становлення місцевих органів влади та самоврядування. Проте допомагають зрозуміти мотивацію вчинків і дійсних намірів влади, сприяють вивченню різних аспектів політичного процесу в Українській Державі, його впливу на характер і зміст державотворення. Про органи самоврядування П. Скоропадський в спогадах говорить як про важливі установи господарського значення. Автор жалує з приводу їх занепаду в часи революційних подій 1917 – початку 1918 рр., покладаючи вину на діяльність осіб, обраних до земств за законодавством Тимчасового уряду. Цим і пояснює початок перегляду законодавства про місцеве самоврядування. Також гетьман дає характеристику голів комісії з реформування органів самоврядування, проблеми формування місцевої адміністрації, її персонального складу, оцінку прийнятих урядом законів тощо.

У 1920 р. вийшла книга «Відродження нації» В.Винниченка. Це була перша узагальнююча праця одного з лідерів Української революції. У ній окремий розділ присвячений добі Гетьманату де містяться документи про устрій держави. Автор піддає критиці політику П. Скоропадського [5].

В цей же час виходять «Мої спомини про недавнє минуле» Д. Дорошенка. Автор готував їх спираючись не лише на власні спогади, але й на документальний матеріал, який склав підґрунтя його фундаментальної «Історії України. 1917–1923 рр.». Спомини відображають діяльність центральних органів української влади, працю провінційних адміністрацій, портрети тогочасних державних діячів [6].

О. Войнаренко в спогадах пише, що в період Гетьманату на місцях панувало безладдя, стосунки центру з периферією були практично відсутніми, адміністративного апарату на місцях ніби й не було [7]. К. Левицький в спогадах у провину урядові П. Скоропадського ставить прихід до влади російської адміністрації та розпуск демократичних самоврядувань [8]. Незважаючи на те, що

спогади очевидців залишаються особистими враженнями авторів, вони є джерелом нової інформації, матеріалами насиченими цікавими роздумами, аналітичними розвідками.

До групи опублікованих джерел належать також і періодичні видання 1918 р. Преса характеризується оперативністю поданням інформації про події, безпосередністю їх відображення, що підвищує її джерельну цінність. Практика публікації на сторінках газет і журналів офіційних матеріалів – постанов органів державної влади, документів політичних партій та громадських організацій – перетворює пресу на своєрідну скарбницю джерел даної епохи. Проте фактична інформація, яка подавалася у статтях добиралася автором для підтвердження своєї думки. Тому використання фактичного матеріалу статей вимагає особливої обережності, додаткової перевірки, урахування тих мотивів, з яких написана стаття в газеті.

Загалом серед преси Правобережної України можна виділити декілька груп часописів, що розрізняються за спрямуванням вміщених у них матеріалів. Першу групу становлять офіційні видання, в яких переважно публікувалися закони, розпорядження, циркуляри та інші документи. До таких належить «Державний Вістник» – урядове видання Української Держави. У ньому містились тексти всіх затверджених П. Скоропадським законів, постанов Раді Міністрів, наказів по міністерствах. Тому він був обов'язковим для передплати в усіх державних і громадських установах країни. Усього з 1 травня 1918 р. було видано 84 номери «Державного вістника» [9]. Безпосереднє відношення до проблеми становлення органів місцевої влади та самоврядування в Правобережній Україні мають розміщені в ньому пакети законів і постанов про реформування дум і земств, запровадження інституту старост і міських отаманів, обсягу їх повноважень, накази про призначення і звільнення старост та їх помічників, штати Управлінь, адміністративно-територіального упорядкування Української Держави. Вміщені документи дозволяють простежити еволюцію правового становища самоврядувань.

Також цінними за змістом інформації є друковані органи адміністративної влади: «Київські губерніяльні вісти», «Подільські губерніяльні відомості», «Вісник Волинського губерніяльного старости».

Вони подавали місцевий фактичний матеріал щодо процесу формування влади в губерніях. Тут містилися прийняті законодавчі акти Української Держави, оголошення та звернення старост до місцевого населення, розпорядження і постанови про порядок роботи Управлінь, накази про звільнення та призначення урядовців.

Важливу інформацію з досліджуваної проблеми можна знайти в різноманітних громадських виданнях, друкованих органах земських установ та політичних партій, центральних губернських, повітових та місцевих виданнях Правобережної України. Сюди відносяться: «Голос Києва», «Киевская Мысль», «Відродження», «Нова Рада», «Волинська газета», «Волинська народна газета», «Вольнь», «Трудовая Вольнь», «Понедельник», «Житомирская минута», «Громадянин», «Слово Подоли» (Вінниця), «Жизнь Подоли» (Могилів-

Подільський), «Життя Поділля» (Кам'янець-Подільський), «Поділля», «Село», «Подольская мысль», «Подольский край» та ін. Вони робили огляд подій по Україні, жваво реагували на останні новини у житті держави. Особливий інтерес становлять коментарі та думки авторів статей у виданнях. Це і роздуми з приводу розробки законопроектів про вибори до органів самоврядування, і відгуки на уже опубліковані закони. Вони допомагають зрозуміти ставлення до нової влади. У рубриках про місцеві події висвітлювалось щоденне життя населення Правобережної України, кримінальна ситуація, взаємовідносини органів самоврядування із місцевою владою, містилась цікава хроніка місцевого життя, висвітлювались новини краю, полемічні та аналітичні статті журналістів і дописувачів. Зокрема, із їхніх матеріалів дізнаємося про зміни персонального складу органів влади та самоврядування, діяльність місцевих дум. Аналіз матеріалів місцевих газет дає можливість слідкувати за ходом політичного і громадського життя в регіонах та ставлення різних політичних сил до політики гетьманату П. Скоропадського на місцях. Земські видання відображали окремі факти з діяльності земських установ, земське життя в повіті та губернії, стосунки з місцевою владою, відстоювання позиції земств, кошториси губернських та повітових самоврядувань. Частина матеріалів надавала юридичну допомогу населенню у вигляді консультацій в галузі сільського господарства.

Як бачимо періодична преса 1918 р. дозволяє простежити становлення та основні напрямки діяльності місцевих органів державної влади в Правобережній Україні. Незважаючи на складні умови праці, більшість авторів намагалися донести до читачів об'єктивну інформацію з усіх сучасних їм проблем, тому преса є одним з основних комплексних джерел з досліджуваної проблеми. Проте використовуючи періодичну пресу як джерело, слід мати на увазі, що на зміст газет, рівень повноти й об'єктивності вміщеної в них інформації впливали не лише кваліфікація авторів та редакційних працівників, а й умови, в яких видавалися друковані органи. Усі ці та інші подібні обставини великою мірою впливали не лише на саме існування, вихід чи закриття газет, а й на зміст інформації, що містилася в них.

Вагому групу джерел складають законодавчі акти, документи та матеріали, збірники архівних документів. Сюди відносяться закони та постанови гетьманського уряду та Ради Міністрів, які визначали правовий статус органів влади, політичних партій та громадських організацій, джерела фінансування та методи встановлення правопорядку Правобережної України, пакети законів і постанов про реформування дум і земств, запровадження інституту старост і міських отаманів, обсягу їх повноважень, штатів Управління, адміністративно-територіального упорядкування Української Держави, наказів про призначення та звільнення старост та їх помічників, інформаційні бюлетені, збірники постанов і розпоряджень, які видавали окремі українські міністерства та інші відомства. Оприлюднення цих документів відбувалося шляхом публікації в українських офіційних виданнях, у періодичній пресі,

а також у збірниках законів та розпорядженнях уряду. Деякі з них опубліковані й зберігаються у фондах бібліотек: «Законодательные акты 1918 года. Законы Украинской державы (Законы, постановления, инструкции, циркуляры)», «Вісник міністерства земельних справ», «Вісти краювої преси» та ін. Вони містять циркулярні листи міністерств підлеглим установам, розпорядження міністрів, відомості статистичного характеру тощо.

У радянську добу вийшла низка збірників документів, які торкалися здебільшого повстанського руху проти австро-німецьких військ [10, 11, 12, 13]. Проте в них є інформація про діяльність представника українського уряду при австро-угорському командуванні та доповіді повітових і губерніяльних старост про ситуацію на місцях. Загалом публікації в цей період здійснювалися згідно ідеологічних настанов.

Велику можливість для публікації документів дало зняття грифу «секретно» у період незалежності. Проте дотепер не видано жодного збірника архівних документів з історії доби Української Держави П.Скоропадського.

Оскільки група опублікованих джерел підпорядкована певним завданням та науковим інтересам авторів, об'єктивне дослідження поставленої проблеми не можливе без залучення архівних матеріалів. Найбільше інформації по проблемі становлення органів місцевої влади та самоврядування за доби Гетьманат на Правобережній Україні міститься у фондах Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВОУ). Також цінні матеріали стосовно теми дослідження знаходяться в Державному архіві Київської області (ДАКО), Державному архіві Вінницької області (ДАВО), Державному архіві Житомирської області (ДАЖО), Державному архіві Хмельницької області (ДАХО), Центральному державному архіві громадських організацій та об'єднань України (ЦДАГОУ). Найбільший інтерес у цьому плані викликають фонди губерніяльних та повітових старост («Подільський губернський староста» (ф.1793), «Волинський губернський староста» (ф.3616), «Київський губернський староста» (ф.3598), «Проскурівський повітовий староста» (ф.3625), «Новоград-Волинський повітовий староста» (ф.1512), «Дубнівський повітовий староста» (ф.1852), «Гайсинський повітовий староста» (ф.2026) – ЦДАВОУ; «Київський губернський староста» (ф.2797), «Київський повітовий староста» (ф.2794) – ДАКО; «Подільський губернський староста» (ф.р-1543) – ДАВО; «Волинський губернський староста» (ф.р-1644) – ДАЖО; «Подільський губернський староста» (ф.р-270) – ДАХО.) Вони містять матеріали з усіх сфер життя Правобережних губерній: накази про призначення й звільнення службовців, асигнування державних коштів, соціально-економічні перетворення, селянсько-повстанський та робітничий рухи, звіти, доповіді, повідомлення, оголошення старост про становище і організацію роботи у повітах і губерніях, особові справи старост, їх заступників, документи про грабунки поміщицьких угідь, вирубку лісів, внутрішньополітичну боротьбу верхівки місцевого керівництва. В них нараховуються

сотні постанов, розпоряджень, обіжників, наказів, циркулярів, інструкцій центральних відомств щодо діяльності своїх представників у губерніях. Дуже часто згадані матеріали повторюються в різних обласних архівах у вигляді копій за підписом губерніяльних старост на ім'я повітових старост, розпоряджень, розісланих керівниками губерній до повітів.

Інформація про діяльність органів місцевого самоврядування міститься у фондах «Ярмолинецької волосної народної управи» (ф.433) – ЦДАВОУ; «Вінницької міської управи» (ф.д-230), «Могилів-Подільської міської управи» (ф.д-37), «Гайсинської міської управи» (ф.д-286), «Вінницької міської думи» (ф.д-262), «Вінницької повітової земської управи» (ф.д-255), «Ольгопільської повітової земської управи» (ф.д-357), «Ладжинської волосної народної управи» (ф.р-3868), «Кібилицької волосної народної управи» (ф.р-4242) – ДАВО; «Подільської губернської народної управи» (ф.р-260), «Маківської волосної народної управи» (ф.р-261) – ДАХО; значно менше даних знаходиться у фондах «Київської губерніяльної земської управи» (ф.р.1240), «Переяславської міської управи» (ф.р.534), «Переяславської повітової земської управи» (ф.р.912), «Таращанської повітової земської управи» (ф.р.916), «Київської повітової земської управи» (ф.р.1239) – ДАКО. В них розкривається суть діяльності місцевих органів та їх боротьба за утвердження власних прав, процес ревізії народних управ, фінансові та майнові зловживання членів цих управ.

В таких фондах як «Київський столичний отаман Української Держави» (ф.2619), «Рада Міністрів Української Держави» (ф.1064) – ЦДАВОУ, міститься інформація про становлення та функції окремої адміністративної посади – столичного отамана, матеріали протоколів засідань Ради Міністрів та Малої Ради Міністрів, про напружену державотворчу роботу у напрямку створення мережі адміністративної влади на місцях.

У фонді ЦДАВОУ «Міністерство внутрішніх справ Української Держави» (ф.1216) розкривається зміст діяльності гетьманського уряду по відновленню порядку та спокою в країні, відтворюється організаційна і законотворча діяльність цього відомства, якому безпосередньо підпорядковувалися місцеві органи влади та самоврядування, містяться звіти губерніяльних старост про ситуацію в губерніях. Найбільшу цінність становить листування департаментів МВС з губерніяльними старостами та столичним отаманом по різних справах та ситуаціях, що склалися на місцях. Невелика кількість справ фонду містить документи про персональний склад і діяльність органів місцевого самоврядування.

Суспільно-політичну ситуацію на Правобережній Україні висвітлюють архівні справи фонду «Кам'янець-Подільського українського національного союзу» (ф.р-1158) – ДАХО, фонду «Комісії з історії громадянської війни при ЦК КП(б)У» (ф.5), фонду «Комісії з історії Комуністичної партії і Жовтневої революції на Україні при ЦК КП(б)У» (ф.17), фонду «Колекції документів по історії КПУ періоду підготовки і проведення Великої Жовтневої соціалістичної рево-

люції і періоду громадянської війни» (ф.57) – ЦДАГОУ. Вони містять постанови нарад та сільських сходів, рапорти, накази, телефонограми, донесення, резолюції, інформацію про становище на місцях, терористичну та партизансько-підпільну діяльність різних політичних сил на Правобережжі в добу Гетьманату П. Скоропадського.

Соціально-економічна ситуація висвітлюється у фондах «Міністерства торгівлі і промисловості» (ф.1118), «Міністерства продовольчих справ» (ф.2196), «Міністерство праці» (ф.2857) – ЦДАВОУ. Тут містяться значні дані щодо економічної та продовольчої ситуації у Правобережних губерніях. Розкривається картина проблем і перешкод, які стояли перед гетьманськими урядовцями в законодавчих актах, організаційно-розпорядчій документації, листуванні установ, засідань комісій.

Отже, ми бачимо що джерельна база є прямим віддзеркаленням тих подій та ситуації, що склалися в 1918 році. Найвний спектр опублікованих та неопублікованих джерел дозволяє зробити висновок про репрезентативність джерельної основи, яка дає можливість комплексно дослідити проблему формування і функціонування місцевих органів самоврядування в Правобережній Україні у період гетьманування П. Скоропадського.

Список використаних джерел:

1. Пиріг Р. Спогади гетьмана Павла Скоропадського як історичне джерело / Р. Пиріг // Студії з архів. справи і документознавства. – 2008. – Т.16. – С.57-72.
2. Пиріг Р. Джерела з історії Української революції 1917–1921 років: сучасний археографічний сегмент / Р. Пиріг // Кам'янець-Подільський – остання столиця Української Народної Республіки : матеріали Всеукр. наук. конф., 6–7 жовт. 2009 р. – Кам'янець-Подільський, 2009. – С.21–26.
3. Малик А. Мемуари як джерело з історії Української революції (березень 1917 – квітень 1918 рр.) / А. Малик. – Львів, 1999.
4. Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. / П. Скоропадський ; гол. ред. Я. Пеленський. – К. : Філадельфія, 1995. – 492 с.
5. Винниченко В. Відродження нації. Заповіт борцям за відновлення / В. Винниченко. – К., 2008.
6. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920) / Д. Дорошенко. – К., 2007.
7. Войнаренко О. З гетьманських часів. Спогади самовидця з року 1918 / О. Войнаренко. – Детройт, 1950. – 30 с.
8. Левицький К. Великий зрив (До історії Української державності від березня до листопада 1918 р. На підставі споминів та документів) / К. Левицький. – Львів : Червона калина, 1931. – 49 с.
9. Харченко Т.О. Становлення місцевих органів виконавчої влади та самоврядування в Українській державі (квітень – грудень; 1918 р.) : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Т.О. Харченко. – Х., 2000. – С. 35.
10. Крах германской оккупации на Украине (По документам оккупантов). – М. : Огиз, 1936. – 206 с.
11. Освободительная война украинского народа против немецких оккупантов : документы и материалы. – Б.м. : Партиздат, ЦК КП(б)У, 1937. – 660 с.
12. Документы по истории гражданской войны в СССР. – М. : Политиздат при ЦКВКП(б), 1941. – 544 с.

13. Из истории гражданской войны в СССР : в 3 т. – М. : Советская Россия, 1960. – Т.1. – 831с.

Author did an attempt to show the spectrum of present sources from the problem of forming and functioning of local organs of self-government in Right-bank Ukraine in a period is a hetman the P. Skoropadscogo.

Key words: Sources, Right-bank Ukraine, Getmanat, archived funds, memoirs.

Отримано: 22.05.2012

УДК 271.4(477.43):070

М. І. Гончар

УНІАТСЬКА ЦЕРКВА НА ПОДІЛЛІ (за матеріалами «Подольских епархиальных ведомостей»)

У статті проаналізовано матеріали часопису «Подольские епархиальные ведомости», присвячені діяльності уніатської церкви на Поділлі, визначено інформаційний зміст цих публікацій.

Ключові слова: уніатська церква, священик, «Подольские епархиальные ведомости».

Одним із авторитетних періодичних видань Поділля в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст., поряд з газетою «Подольские губернские ведомости», був часопис «Подольские епархиальные ведомости» (далі – «ПЕВ»), що видавався впродовж 1862–1905 рр. На його шпальтах друкувалися статті й матеріали релігійного змісту, покликані пропагувати православну віру серед населення однієї з губерній Правобережжя, а також різні матеріали про історію та діяльність різних релігійних конфесій на теренах Поділля, зокрема, греко-католицької (уніатської) церкви. Ці матеріали є важливим джерелом для вивчення історії та діяльності уніатської церкви і дозволяють більш детально відтворити різні аспекти діяльності цієї конфесії в регіоні. Насамперед, на увагу заслуговують опубліковані в часописі розвідки членів Подільського епархиального історико-статистичного комітету С. Венгрженівського, Ю. Сіцінського, М. Яворовського та ін.

У статті проаналізовано матеріали «ПЕВ», присвячені діяльності уніатської церкви на Поділлі, визначено їх інформаційний потенціал як історичного джерела. Становище уніатської церкви в Правобережній Україні було предметом уваги кількох поколінь дослідників, зокрема, В. Антоновича [1], М. Кояловича [6; 7], І. Чистовича [13], О. Крижанівського [8], А. Опрі [11] та ін. Але проблема винесена в назву нашої статті спеціально не вивчалася.

Одним із перших авторів, хто на шпальтах «ПЕВ» надрукував працю з історії діяльності уніатської церкви на Поділлі, був настоятель Петро-Павлівської церкви в м. Кам'янець-Подільський, член Подільської духовної консисторії С. Лобатинський. У статті «Рух уніатів до православ'я на Брацлавщині при переяславських єпископах Гервасії та Іові (1757–1776 рр.)» він вказував, що єпископи Гервасій та Іов спадково займали переяславську кафедру,